

УДК 37.015.31-027.561-053.5

МАРІЯ ТИМЕНКО

Інститут педагогіки НАПН України, м. Київ

ПРОФЕСІЙНЕ САМОВИЗНАЧЕННЯ ШКОЛЯРІВ У ПРАЦЯХ БРИТАНСЬКИХ УЧЕНИХ

Автор розкриває особливості професійного самовизначення, профорієнтаційної орієнтації та кар'єрного навчання у працях британських учених. Визначає її послідовні етапи, навчально-методичні заходи, які проводяться у середніх навчальних закладах, показує місце та значення професійного самовизначення, профорієнтаційної роботи в школах країни.

***Ключові слова:** професійне самовизначення, профорієнтація кар'єрне навчання, Велика Британія, профконсультанти, навчально-методичні заходи, середня школа, навчання, світ професій, учителі-профконсультанти.*

Постановка проблеми. Перехід України до нових форм економічних відносин супроводжується інтенсифікацією підприємництва, конкуренції, зростанням вимог до рівня професійної підготовки та мобільності кадрів, сформованості відповідної системи цінностей, знань та умінь, ініціативності, здібності брати на себе відповідальність тощо. Успішне вирішення цих завдань значною мірою залежить від ефективності профорієнтаційної роботи як однієї з головних умов активного професійного самовизначення та трудового становлення особистості.

Важливість свідомого вибору особистістю майбутньої професії підкреслюється в низці державних нормативно-правових документів, а саме: законах України "Про освіту", "Про загальну середню освіту", "Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні", Національній доктрині розвитку освіти в Україні, Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, Постанові Кабінету Міністрів України "Про затвердження Державної цільової соціальної програми "Молодь України" на 2009–2015 роки", Національній програмі виховання дітей і молоді в Україні, наказі Міністерства освіти і науки України "Про затвердження Положення про професійну орієнтацію молоді, яка навчається" тощо.

Основою професійного самовизначення є набуття людиною знань про професії, самопізнання та самооцінка індивідуальних особливостей, зіставлення знань про себе та професійну діяльність. Значення адекватної інформації щодо професій об'єктивно зростає у зв'язку з докорінними змінами в змісті більшості професій, удосконаленням знарядь праці, введенням елементів підприємницької діяльності та інформаційного забезпечення технологічних процесів.

Проблема професійного самовизначення учнівської молоді є актуальною для всіх високорозвинених держав світу, оскільки це пов'язане з об'єктивно існуючими потребами суспільства в збалансованій структурі кадрів. Тобто за своїм призначенням система профорієнтації повинна справити істотний вплив на раціональний розподіл трудових ресурсів, вибір життєвого шляху молоддю, адаптацію її до професії.

Орієнтація на певну професійну діяльність, свідомий вибір свого життєвого шляху є невід'ємною складовою всього навчально-виховного процесу в школах Великої Британії, адже обирається не просто професія, а разом із цим і певний спосіб та стиль життя. Відомо, що справжнього успіху досягають тільки ті люди, які люблять свою справу. Тому саме профорієнтація учнів в школі може допомогти їм на шляху вибору своєї майбутньої професії. І, окрім знання того, чим би хотілося займатися в цьому житті, вони також повинні вміти поводитись у різних життєвих ситуаціях, пов'язаних із кар'єрою. Як зазначає британський фахівець із професійної орієнтації та кар'єрного навчання Д. Ендрюс (D. Andrews), профорієнтаційне та кар'єрне навчання спрямовує учнів на:

- розвиток своїх умінь та інтересів, впевненості у собі та вміння приймати рішення;
- отримання певних знань у світі професій, урахування своїх індивідуальних можливостей та використання їх на майбутніх перехідних етапах розвитку кар'єри;
- розуміння того, якою іншою професією чи справою вони могли б оволодіти, та прогнозування можливих наслідків цих дій для себе та свого стилю життя;
- розуміння того, які можливості може мати професія у подальшому кар'єрному зростанні;
- готовність до чогось нового та вміння пристосовуватися до перехідних етапів кар'єри протягом життя;
- вміння справлятися із незадоволенням, розчаруванням і відмовою у кар'єрному зростанні;
- усвідомлення того, що знання які отримали у школі можуть допомогти у подальшому професійному розвитку.

У середніх навчальних закладах Великої Британії створюються всі умови для професійного самовизначення учнів, для вільного й свідомого вибору ними майбутньої професії. З цією метою наприкінці ХХ століття вони не лише почали тісно співпрацювати з підприємствами, ввели до своїх штатів посади профконсультантів, які допомагають школярам обрати професію та навчальний заклад для здобуття подальшої освіти, а й створили фонди профорієнтаційної літератури, проводили чимало профорієнтаційних заходів. Окрім того, в позашкільних закладах працюють профконсультаційні пункти, які також допомагають учням у виборі майбутньої професії. Значну допомогу у виборі майбутньої професії надають електронні шкільні професійні бібліотеки, тематичні шкільні конференції, які регулярно проводяться для батьків і учнів.

На 2-ому ключовому етапі навчання у віці 8–11 років предмети з курсу профорієнтаційного та кар'єрного навчання не входять до розкладу занять, але на уроках з таких предметів як «мистецтво та дизайн» та «дизайн та технології» присутні елементи профорієнтаційної діяльності. На цьому ключовому етапі

навчання, як зазначає британський учений Б. Бессот (B. Bassot), у дітей домінує асоціативне мислення і так зване «мрійне мислення», тому завданням учителя-класного керівника є спостереження за поведінкою учня, за тим, як учень проявляє себе у колективі, які має досягнення. І все це має фіксуватися у особовій справі кожного учня. На цьому етапі учні вчать позитивного ставлення як до навчання, так і до будь-якої трудової та професійної діяльності, розуміння того, що кожна професія є важливою; вчителі допомагають учням побачити та зрозуміти зв'язок між школою та життям [2].

На 3-му ключовому етапі навчання (11–14 років) учні вже детальніше вивчають світ професій та свої кар'єрні можливості у ньому. На цьому етапі елементи курсу профорієнтації та кар'єрного навчання входять до предметів «громадянство», «особистісно-соціальна освіта, здоров'я та економіка» (PSHE), мистецтво та дизайн, дизайн і технології, а також профорієнтація та кар'єрне навчання може бути представлено як окремий предмет. За словами Е. Барнса (A. Barnes), цей етап передбачає формування в учнів ціннісних орієнтацій, мотивації самопізнання, установки на власну активність у професійному самовизначенні; ознайомлення з поширеними професіями; формування умінь самооцінки, самоаналізу з метою розуміння своїх сильних і слабких сторін, усвідомлення власної професійної спрямованості. На цьому етапі учні не тільки обирають певні профілі навчання та додаткові предмети вивчення, а й активно починають брати участь у різних шкільних і позашкільних проектах та заходах, відвідувати підприємства та різні бізнесові структури, знайомлячись ближче з різними видами професій і спеціальностей.

Як зазначає фахівець з професійної орієнтації та кар'єрного навчання Е. Вотс (A.), на 4-ому ключовому етапі (14–16 років) навчання передбачає оволодіння методиками самопізнання, самооцінки, розвитку індивідуальних професійно важливих якостей; формування умінь зіставляти вимоги професій із власними можливостями та кон'юнктурою ринку праці; створення умов для професійної проби в різних видах професійної діяльності. Цей етап навчання характеризується самовизначенням учнів щодо подальшого навчання, професійних намірів, планів оволодіння професією та своєї професійної перспективи. На цьому етапі всі учні обов'язково проходять психометричні та профорієнтаційні діагностики з наданням аргументованих рекомендацій профконсультантами.

Британські школи працюють над розв'язанням таких завдань профорієнтації та кар'єрного навчання: допомогти учням досягнути інтелектуальної, емоційної та соціальної зрілості; сприяти розумінню свого потенціалу й подоланню власних недоліків; розвивати комунікативні здібності; накопичувати знання, що допоможуть у виборі майбутньої професії.

Ефективна модель будь-якого профорієнтаційного та кар'єрного навчання, на думку британських учених Ненсі Роу (N. Rowe), Ентоні Уілкіна (A. Wilkin), акцентує на наступних трьох ключових сферах.

Добре навчальне середовище – спокійне, дисципліноване, безпечне та захищене. Воно має позитивну атмосферу; цілеспрямоване, заохочувальне та добре організоване, та передбачає відповідне приміщення з яскравим екраном.

Ефективні підходи до навчання: мають бути інтерактивними (соціальний конструктивізм), з безліччю діалогів учитель/учень і моніторингом успішності учнів; передбачають увагу до оцінки їх навчальних досягнень, дотриманням принципів учнівського посередництва та права голосу, добре планування та організацію; навчання, що ґрунтується на підтримці та будується на попередніх знаннях і досвіді; особистісно зорієнтоване, поєднане з навчанням удома, новими

технологіями та принципами співробітництва, а також використовують зовнішні ресурси (наприклад, лекторів та гостей) у творчій спосіб.

Кваліфіковані фахівці, вчителі-професіонали, які мають добрі знання з предмету, високий рівень віри у власні сили та високі очікування; здатні мотивувати; дають можливість учням проявити себе у розв'язанні складних ситуацій; – спокійні, турботливі, чутливі та готові похвалити; використовують гумор як інструмент навчання та заохочення; виховують довіру та взаємну повагу; вони також проявляють гнучкість (де це доречно).

Проведений аналіз уможливило стверджувати, що в умовах варіації підходів до професійного самовизначення, організації викладання профорієнтації та кар'єрного навчання в середніх навчальних закладах Британії спільними акцентами є:

саморозвиток (учні розуміють себе та вплив на них, розвивають свої можливості через досвід і досягнення);

дослідження кар'єри (учні досліджують і розглядають різні можливості подальшого навчання та роботи, отримуючи знання про професії і різні умови роботи);

планування кар'єри та набуття вміння долати перехідні етапи життя (учні можуть приймати власні усвідомлені рішення щодо планування кар'єри, виходячи із розуміння власного потенціалу та своїх інтересів).

Мобільні пристрої стають все більше потужними та різноманітними, а «графічне обчислення» та різноманітні інтернет-програми відкривають більше можливостей для організації профорієнтації та кар'єрного навчання, що, в свою чергу, зумовило виникнення інтерактивного навчання, яке заохочує:

– навчання за принципом рівного з рівним або «парагогіку», за Д. Корнелі та Л. Данофф, коли учні генерують власний контент (зміст, наповнення) та навчаються один у одного, а особливо у осіб, з якими вони відчувають спорідненість;

– колективізм, за Д. Сіменс, коли учні, які знають, як здобувати знання, досліджують мережі та навчаються спільно з іншими (включаючи можливості спільного навчання з учителями);

– самовизначене навчання або «хьютагогіку», за П. Хассе та Р. Кеньон, коли студенти, які регулюють власне навчання, поліпшують свої навчальні навички у його процесі та навчаються як у формальному, так і неформальному оточенні.

Користуючись методом інтерактивного навчання, учні потребують допомоги при оцінці он-лайн джерел, щоби не заблукати у безлічі інформації в Інтернеті. Одним із шляхів уникнення цього є створення віртуальної бібліотеки з профорієнтації та кар'єрного навчання або центру шкільного віртуального навчального середовища (ВНС), або навчальної платформи та обрання лише найкращих сайтів із профорієнтації та кар'єрного навчання та інформації для відвідування. Для спеціалістів із профорієнтації та кар'єрного навчання необхідно розподілити час для розроблення, підтримання та оновлення своїх он-лайн сторінок, порталів і платформ. До цього процесу можуть бути залучені учні. Нова технологія не виключає стару, тобто інтерактивне навчання становить не альтернативу безпосередньому контактному навчанню, а його посилення. Як зазначає британський вчений з профорієнтації та кар'єрного навчання Б. Бессот, використовуючи метод інтерактивного навчання, учням потрібно лише 1% часу викладача, щоб упоратись із технологією, яку вони використовують.

У школах Британії широко застосовуються цифрові технології для інтерактивного навчання, особливо у профорієнтаційному та кар'єрному навчанні. Приклади, пов'язані з кар'єрою та світом праці, включають вправи із вхідною та вихідною кореспонденцією; моделювання розробки-та-виконання; моделювання виробництва; проблемно орієнтовані навчальні приклади; ділові та рольові ігри.

Інформація, яка стосується професійної орієнтації, професійного та кар'єрного розвитку, досить широко представлена та є доступною в Інтернеті. Це такі веб-сторінки як: www.nationalcareersservice.direct.gov.uk – сайт, де зібрано велику кількість інформації щодо різних напрямів професійного розвитку в Англії, необхідні кваліфікації для певної професії, приклади оформлення документів при працевлаштування, різного роду поради щодо кар'єрного розвитку, а також можливість скористатись безкоштовною он-лайн консультацією; www.fasttomato.com – сайт, програмне забезпечення якого широко використовується в середніх навчальних закладах Англії з 2014 року для проведення психометричних та професійно-орієнтаційних тестів; www.accessprofessions.com – сайт, який містить інформацію щодо відкритих днів або тижнів, різних подій у вищих навчальних закладах, підприємствах, бізнесових структурах та ін.; www.careersbox.co.uk – сайт, який містить інформацію у формі відеосюжетів щодо різних професій і можливостей побудови кар'єри; www.careerpilot.org.uk – інформаційний сайт щодо можливостей у подальшому навчанні та світі професій; www.icould.com – сайт, який містить багато відеосюжетів про досвід розвитку кар'єри, інформацію для батьків, статті на теми кар'єри та безкоштовне он-лайн тестування з визначення психотипу за методикою «Маєрс-Брігс» (Mayers-Briggs); www.barclayslifeskills.com – сайт, що містить інформаційну допомогу у питаннях працевлаштування, розвитку необхідних умінь і навичок для певної професії, кар'єрного розвитку; <http://www.jobsandcareersmag.com>, www.movingonmagazine.co.uk – сайти, створені для випускників середніх навчальних закладів, де можна знайти всю необхідну інформацію щодо можливостей освітньої та професійної орієнтації тощо.

Висновки. Значна увага навчальних закладів Великої Британії до вибору учнями майбутньої професії зумовлена тим, що країна зорієнтована на підготовку молоді до життя у мінливому майбутньому. Тому школи забезпечують засвоєння знань на рівні діючих стандартів, допомагають визначити сферу майбутньої професійної діяльності, піклуються про розвиток здібностей і нахилів своїх вихованців; дбають про виховання вільної, незалежної особистості з розвинутим почуттям власної гідності, вірою у свої можливості, власні сили та підготовку до життя у суспільстві. Тобто, допомагають кожній дитині реалізувати власний потенціал, застосовувати на практиці свої здібності та реалізувати поставлені життєві цілі.

Стаття надійшла до редакції 29.04.2017 р.

ТИМЕНКО М.

Інститут педагогіки НАПН України, г. Київ, Україна

ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ САМООПРЕДЕЛЕНИЕ ШКОЛЬНИКОВ В ТРУДАХ БРИТАНСКИХ УЧЁНЫХ

В статье автор раскрывает особенности профессионального самоопределения, профессиональной ориентации и карьерного обучения, освещённые в трудах британских учёных. Определяет её последовательные этапы, учебно-методические мероприятия, проводимые в средних учебных заведениях, показывает место и значение профессионального самоопределения, профориентационной работы в школах страны.

Ключевые слова: профессиональное самоопределение, профориентация, карьерное обучение, Великобритания, профконсультанты, учебно-методические мероприятия, средняя школа, обучение, мир профессий, учителя-профконсультанты

TIMENKO M.

Institute of Education of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kiev, Ukraine

PROFESSIONAL SELF-DETERMINATION OF SCHOOLCHILDREN IN THE WORK OF BRITISH SCIENTISTS

In the article the author reveals the features of professional self-determination, career guidance and career training in the writings of British scientists. It determines its successive stages,

educational and methodological activities conducted in secondary schools, shows the place and importance of professional self-determination, career-oriented work in the country's schools. It is concluded that the great attention of British educational institutions to the choice of students of the future profession is due to the fact that the country is focused on preparing young people for life in a changing future. Therefore, schools provide assimilation of knowledge at the level of existing standards, help determine the scope of future professional activities, take care of the development of abilities and inclinations of their pupils; they care about the education of a free, independent person with a developed sense of self-esteem, faith in their capabilities, their own strength and preparation for life in society. That is, they help each child to realize their own potential, apply their abilities in practice and realize their life goals.

Keywords: *professional self-determination, career guidance, career training, UK, professional advisors, educational and methodical events, high school, training, world of professions, teachers-professional advisers*